

МРНТИ 34.41.37

DOI: <https://doi.org/10.62724/202540404>

Кейкиева Каламкас Кадргуловна^{*1}

ветеринария ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор,
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал, Қазақстан,
kalamkaskk@mail.ru, ORCID ID: 0009-0007-2639-3219

Иралиев Берик Хуанович²

ММ талдау, болжау, ветеринариялық есепке алу және лицензиялау бөлімінің басшысы,
Батыс Қазақстан облысының ветеринария басқармасы,
Қазақстан, Орал, iberik72@mail.ru, ORCID ID: 0009-0001-0606-852X

Айткалиев Шымболат Маратович³

ветеринариялық медицина магистранты,
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Қазақстан, Орал,
asemgul.aitkalieva@icloud.com, ORCID ID: 0009-0008-3174-4172

**БАТЫС ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖАНУАРЛАРДЫҢ БРУЦЕЛЛЕЗИ БОЙЫНША
ЭПИЗООТИЯЛЫҚ ЖАҒДАЙДЫ ТАЛДАУ**

Аңдатпа. Мақалада соңғы жылдардағы Батыс Қазақстан облысындағы ауыл шаруашылығы жануарларының бруцеллезі бойынша эпизоотиялық жағдайға кешенді талдау ұсынылған. Аурудың ірі қара мен ұсақ мал арасында таралу ерекшеліктері қарастырылып, маусымдық және аумақтық заңдылықтар анықталды, сондай-ақ эпизоотиялық шиеленісі жоғары аудандар анықталды. Эпизоотиялық деректерді егжей-тегжейлі талдау негізінде сырқаттанушылық динамикасы, инфекцияның тұрақты ошақтарын сақтауға ықпал ететін факторлар анықталды және ветеринариялық бақылауды ұйымдастырудағы жүйелі кемшіліктер, оның ішінде уақтылы диагностикаланбау, мал басын толық есепке алмау және жануарлардың қозғалысын бақылаудың жеткіліксіздігі анықталды.

Жүргізілетін профилактикалық және эпизоотияға қарсы іс-шаралардың тиімділігін бағалауға, олардың тиімділігінің жеткіліксіздігінің себептерін анықтауға және тәуекелдерді басқаруға сараланған тәсілді енгізу қажеттілігіне ерекше назар аударылды. Мақалада эпизоотиялық қауіп дәрежесі бойынша аумақты аймақтарға бөлудің, мониторингті күшейтудің, зертханалық диагностиканы жақсартудың, вакцинопрофилактиканы оңтайландырудың және жануарлар иелері арасында ағарту жұмысын жандандырудың маңыздылығы негізделді.

Алынған нәтижелер бруцеллезге қарсы күрес жөніндегі өңірлік бағдарламаларды әзірлеу, ветеринариялық қадағалау жүйесін жетілдіру, мал шаруашылықтарының биологиялық қауіпсіздігін арттыру және инфекциямен байланысты экономикалық шығындарды азайту жөніндегі іс-шараларды жоспарлау кезінде пайдаланылуы мүмкін.

Кілт сөздер. бруцеллез, зооноздық инфекция, эпизоотиялық жағдай, аурушандық динамикасы, ветеринариялық бақылау.

Кейкиева Каламкас Кадргуловна^{*1}

кандидат ветеринарных наук, ассоциированный профессор,
Западно Казахстанский инновационно-технологический университет, Уральск,
Казахстан, kalamkaskk@mail.ru, ORCID ID: 0009-0007-2639-3219

Иралиев Берик Хуанович²

Руководитель отдела анализа, прогнозирования, ветеринарного учета и лицензирования
ГУ, Управление ветеринарии Западно Казахстанской области,
Казахстан, Уралск, iberik72@mail.ru, ORCID ID: 0009-0001-0606-852X

Айткалиев Шымболат Маратович³

магистрант ветеринарной медицины,
Западно Казахстанский инновационно-технологический университет, Казахстан,
Уралск, asemgul.aitkalieva@icloud.com, ORCID ID:0009-0008-3174-4172

**АНАЛИЗ ЭПИЗООТИЧЕСКОЙ СИТУАЦИИ ПО БРУЦЕЛЛЕЗУ ЖИВОТНЫХ В
ЗАПАДНОМ КАЗАХСТАНЕ**

Аннотация. В статье представлен комплексный анализ эпизоотической ситуации по бруцеллёзу сельскохозяйственных животных в Западно-Казахстанской области за последние годы. Рассмотрены особенности распространения заболевания среди крупного и мелкого рогатого скота, определены сезонные и территориальные закономерности, а также выделены районы с наибольшей эпизоотической напряжённостью. На основе подробного анализа эпизоотических данных установлены динамика заболеваемости, факторы, способствующие сохранению устойчивых очагов инфекции, и выявлены системные недостатки в организации ветеринарного контроля, включая несвоевременную диагностику, неполный учёт поголовья и недостаточный контроль за перемещением животных.

Особое внимание уделено оценке эффективности проводимых профилактических и противоэпизоотических мероприятий, выявлению причин их недостаточной результативности и необходимости внедрения дифференцированного подхода к управлению рисками. В статье обоснована важность зонирования территории по степени эпизоотического риска, усиления мониторинга, улучшения лабораторной диагностики, оптимизации вакцинопрофилактики и активизации просветительской работы среди владельцев животных.

Полученные результаты могут быть использованы при разработке региональных программ по борьбе с бруцеллёзом, совершенствовании системы ветеринарного надзора, повышении биологической безопасности животноводческих хозяйств и планировании мероприятий по снижению экономических потерь, связанных с инфекцией.

Ключевые слова. бруцеллёз, зоонозная инфекция, эпизоотическая ситуация, динамика заболеваемости, ветеринарный контроль.

Keykieva Kalamkas Kadrgulovna^{*1}

candidate of Veterinary Sciences, Associate Professor,
West Kazakhstan University of Innovation and Technology, Uralsk, Kazakhstan,
kalamkaskk@mail.ru, ORCID ID: 0009-0007-2639-3219

Iraliev Berik Juanovich²

head of the Department of Analysis, Forecasting, Veterinary Accounting and Licensing,
Department of Veterinary Medicine of the West Kazakhstan region,
Kazakhstan, Uralsk, iberik72@mail.ru, ORCID ID: 0009-0001-0606-852X

Aitkaliev Shymbolat Maratovich³
graduate student of Veterinary Medicine,
West Kazakhstan University of Innovation and Technology, Uralsk, Kazakhstan,
asemgul.aitkalieva@icloud.com, ORCID ID: 0009-0008-3174-4172

ANALYSIS OF THE EPIZOOTIC SITUATION OF ANIMAL BRUCELLOSIS IN WEST KAZAKHSTAN

Abstract. The article presents a comprehensive analysis of the epizootic situation of farm animal brucellosis in the West Kazakhstan region in recent years. The features of the spread of the disease among large and small cattle are considered, seasonal and territorial patterns are determined, and areas with the greatest epizootic intensity are identified. Based on a detailed analysis of epizootic data, the dynamics of morbidity, factors contributing to the preservation of stable foci of infection, and systemic deficiencies in the organization of veterinary control, including late diagnosis, incomplete accounting of livestock and insufficient control over the movement of animals, were identified.

Special attention is paid to assessing the effectiveness of preventive and antiepizootic measures, identifying the reasons for their lack of effectiveness and the need to introduce a differentiated approach to risk management. The article substantiates the importance of zoning the territory according to the degree of epizootic risk, strengthening monitoring, improving laboratory diagnostics, optimizing vaccine prevention and intensifying educational work among animal owners.

The results obtained can be used in the development of regional programs to combat brucellosis, improve the veterinary surveillance system, increase the biological safety of livestock farms and plan measures to reduce economic losses associated with the infection.

Key words. brucellosis, zoonotic infection, epizootic situation, disease dynamics, veterinary control.

Кіріспе. Бруцеллез - ауылшаруашылық жануарларына (атап айтқанда ірі қара малға, ұсақ малға) әсер ететін және адамға жұғуы мүмкін зоонозды бактериялық инфекция. Қоздырғыштар - бруцелла тұқымдасының бактериялары, олар қоршаған ортаға төзімді және мал шаруашылығына да, денсаулыққа да қауіпті.

Ауруды отандық және шетелдік зерттеушілер жақсы зерттегеніне қарамастан, бруцеллез проблемасы әлемнің көптеген елдерінде өзекті болып қала береді. Бірқатар экономикалық дамыған елдерде *Brucella abortus* тудырған ірі қара бруцеллезімен күресте белгілі бір жетістіктерге қол жеткізілді. Кейбір дамушы елдерде ұсақ малдың бруцеллезі бойынша эпизоотиялық жағдай нашарлайды. *B. melitensis* тудыратын Бруцеллез Денсаулық сақтау үшін де маңызды мәселе болып табылады [1].

Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының (ДДҰ) мәліметтері бойынша, жыл сайын әлемнің 170 – тен астам елінде алғаш рет анықталған бруцеллездің 500 000-нан астам жағдайы тіркеледі, оның жартысынан көбі Шығыс Жерорта теңізі мен Таяу Шығыс елдерінің тұрғындары арасында [2]. Бруцеллезге қолайсыз аймақтарда нақты сырқаттанушылық ресми тіркелгеннен 10-нан 25 есеге дейін болуы мүмкін. Бруцеллез – терең тамыр жайған проблема болып табылатын бруцеллездің эндемиялық аймақтарында инфекция Денсаулық сақтау мен мемлекеттердің экономикасына жаһандық, ауқымды теріс әсер етеді.

Жануарлардың бруцеллезі *Brucella spp* бактерияларынан туындайды. Жануарларда негізгі қожайын түрлері: ірі қара мал (ірі қара: сиыр, бұқа), ұсақ мал (ұсақ мал: қой, ешкі).

Бактериялар жануардың денесінен түсік түсірумен, мұздан кейін, сүтпен, зәрмен бөлінуі мүмкін. Берілу жолдары - байланыс: ауру жануарлармен, түсік тастаған жемістермен, секрециялармен жұмыс істегенде, алиментарлы: шикі сүтті немесе ірімшікті, жұқтырған жануарлардан алынған етті, заттар, төсек-орын, су, топырақ арқылы тұтынғанда: бактериялар қоршаған ортада ұзақ уақыт сақталады [3].

Brucella тұқымы генетикалық, биохимиялық, антигендік және вируленттік сипаттамалары бойынша ерекшеленетін 12 тәуелсіз түрден тұрады: *B. melitensis* 3 биоварадан тұрады, олардың негізгі қожайыны ұсақ мал (ешкі мен қой); *B. abortus*-7 биовар, олардың негізгі қожайыны ұсақ мал (ешкі мен қой), негізгі қожайыны ірі қара; *B. suis* 5 биоварамен ұсынылған, шошқалар (1, 2, 3 биовар), қояндар - 2 биовар, бұғылар - 4 биовар, тышқан тәрізді кеміргіштер - 5 биовар; *B. neotomae* (шөлді бұталы егеуқұйрықтар); *B. ovis* (қой); *B. canis* (иттер); *B. ceti* (цетацеялар); *B. pinnipedialis* (пиннипедтер); *B. microti* (сұр тышқан); *B. inopinata* (негізгі иесі анықталмаған); *B. parvionis* (паріо тұқымдасының бабундары); *B. vulpis* (кәдімгі қызыл түлкі *Vulpes vulpes*) [4]. Кейбір қолға үйретілген және еркін өмір сүретін жабайы жануарлар эпидемиологиялық маңызды бруцелла түрінің "кездейсоқ" иелері болуы мүмкін [6]. Бруцеллез қоздырғышы спора түзбейтін бактерияларға тән, қоршаған орта факторларына төзімділікке ие және әртүрлі субстраттарда ұзақ уақыт сақталуға қабілетті [5]. Ылғалды ортада 55°C температурада бруцеллез қоздырғышы 60 минуттан кейін, 60°C температурада - 30 минуттан кейін, 70°C температурада - 10 минуттан кейін, ал қайнаған кезде - бірден өледі. Құрғақ жылу (90-95°C) бруцелланы бір сағат ішінде өлтіреді. Күн сәулесінің әсерінен бруцеллалар инсоляцияның қарқындылығына, атмосфералық жағдайларға және т. б. байланысты бірнеше минуттан 7-8 күнге дейін өледі.

Бруцеллез инфекциясының көзі ретінде жануарлардың бір немесе басқа түрінің эпидемиологиялық маңызы негізінен осы жануарлардың организмінде тіршілік етуге биологиялық бейімделген бруцелла түрімен анықталады: *Br. melitensis* негізінен қой мен ешкіге әсер етеді, *Br. abortus* - ірі қара, *Br. suis*-шошқалар. Сондықтан жануарлардың аталған түрлері, егер олардың арасында ауру болса, адамдар үшін инфекцияның негізгі көзі болып саналады. Бруцеллалардың әртүрлі түрлерінің патогенділік дәрежесіне және олардың әртүрлі жануарлардағы биологиялық бейімделуіне байланысты олардың эпидемиологиялық рөлі бірдей емес. Адамдар үшін ең үлкен қауіп-жұқпалы процестің ауыр ағымымен эпидемиялық вспеттердің себебі болып табылатын ұсақ мал (ұсақ мал). Ірі қара мен шошқа (кейбір аудандарда бұғы) олардың қоздырғыштарының патогенділігінің әлсіздігіне байланысты (*Br. abortus*, *Br. suis*) адамға аз эпидемиологиялық қауіп төндіреді [6].

Бруцеллалардың негізгі иесінен қоныс аударуы көбінесе жануарлардың әртүрлі түрлерін бірге ұстау немесе бірлесіп жаюға ықпал етеді. Бұл жағдайларда, әдетте, эпидемиялықклеттер тек осы ошақта ғана емес, сонымен қатар одан тыс жерлерде де пайда болады. Көші-қон үшін ең қолайлы жағдайлар ұсақ малдың белсенді жұмыс істейтін қолайсыз ошақтарында, әсіресе жануарлар иесінің шағын қорасында ұсталатын жеке шаруашылықтарда жасалады [7].

Жануарларда түсік түсіру, құнарлылықтың сақталуы, инфекцияның әлсіз ағымы жиі байқалады-көбінесе жасырын курс. Адамда-кызба, буындардың зақымдануы, созылмалы ағым, асқынулар.

Бруцеллез ауруы жануарлардың өнімділігінің төмендеуіне, репродуктивті шығындарға, бақылау шығындарына әкеледі. Жануарлар ауруы адамдар үшін инфекция көзі бола алады. Тұрақты мониторинг, бақылау, Ауру жануарларды сою, карантиндік шаралар қажет.

Біздің зерттеулеріміздің мақсаты Батыс Қазақстан облысындағы жануарлардың бруцеллезі бойынша ағымдағы эпизоотиялық жағдайды бағалау, инфекцияның таралуына ықпал ететін негізгі факторларды анықтау және өңірлік деңгейде аурудың алдын алу мен бақылаудың басым бағыттарын айқындау болып табылады. Осы мақсатқа жету үшін келесі міндеттер қойылды:

1. БҚО-да 2021-2025 жылдары ауыл шаруашылығы жануарлары арасында бруцеллезбен сырқаттанушылық бойынша деректерге талдау жүргізу.

2. Ауру ошақтарының аумақтық бөлінуін айқындау және эпизоотиялық шиеленіс дәрежесі бойынша аудандарды аймақтарға бөлуді жүргізу.

3. Бруцеллездің сақталуы мен таралуына ықпал ететін негізгі эпизоотологиялық және ұйымдастырушылық факторларды анықтау.

4. Батыс Қазақстанда жануарлардың бруцеллезінің алдын алу және бақылау жүйесін жетілдіру жөнінде ұсыныстар әзірлеу.

Зерттеу материалдары мен әдістері. Талдау үшін негізгі материал ретінде ауыл шаруашылығы жануарларын (ірі қара және ұсақ малды) серологиялық зерттеу нәтижелерін қоса алғанда, Батыс Қазақстан облысының ветеринариялық қызметінің 2021-2025 жылдар кезеңіндегі ресми деректері; бруцеллездің анықталған ошақтары және оң жауап беретін жануарлардың саны туралы мәліметтер; жүргізілген ветеринариялық-санитариялық іс-шаралар туралы деректер (санитариялық сою, дезинфекция, вакцинация, карантин және т. б.); өңірлік ветеринария басқармаларының және ғылыми жарияланымдардың тақырып бойынша есептері мен аналитикалық материалдары.

Зерттеу әдістері аурудың таралуының уақытша және географиялық динамикасын ескере отырып, эпизоотологиялық талдауды; аумақтарды аймақтарға бөлу мақсатында аурушандықтың әртүрлі дәрежесі бар аудандар бойынша салыстырмалы бағалау әдісін; аурушандық көрсеткіштерін, жауап беру деңгейін, диагностикалық іс-шаралармен қамтуды есептеу үшін статистикалық талдауды қамтыды.

Нәтижелер және оларды талқылау. Бруцеллез өзекті жұқпалы зооноздық аурулардың бірі болып қала береді. Ол ірі қара мен ұсақ малға әсер етеді, нәтижесінде түсік түсіреді, өнімділік төмендейді және экономикалық зиян келтіріледі.

Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігінің деректері бойынша ағымдағы жылдың 1 қаңтарындағы жағдай бойынша бруцеллездің 183 ошағы тіркелді — оның ішінде 47 — ІҚМ, 38 — ІҚМ, ал барлығы 142 ошақта іс-шаралар жүргізілуде. Жануарлардың орташа жұқтыру дәрежесі: ІҚМ - 2,3 %, ІҚМ — 0,2 %.

Көптеген аймақтарда ошақтар санының төмендеуі байқалады, бұл алдын алу шараларының тиімділігін көрсетеді.

Осылайша, ел ауқымында жағдай бақылаудың жоғары деңгейімен тұрақты болып қалады, бірақ тәуекел сақталады.

Қостанай облысында 2025 жылдың басында бруцеллездің үш жағдайы анықталды (Меңдіқара — Қызылту ауылы; Қарабалық және Әуликөл аудандарында), бұл қолайсыз пункттерде карантин енгізуге әкелді. Бұған дейін, 2024 жылдың қазан айында осындай жағдайлар сол өңірде (Әуликөл ауданында) тіркеліп, шектеу шараларымен қатар жүрді. Мал басына жаппай диагноз қойылды: ІҚМ — 432 000-нан астам бас, ІҚМ-482 000-нан астам бас [8, 9].

Бұл БҚО бойында аурудың ошақты таралу үрдісін және облыстардың шекараларында тұрақты бақылау қажеттілігін көрсетеді.

Батыс Қазақстан облысы-зооноздық инфекциялардың таралуына алғышарттар жасайтын, мал шаруашылығы дамыған маңызды ауыл шаруашылығы аймағы.

Шекараларға географиялық жақындық, жануарлардың транзиті, мал басын сәйкестендірудің жеткіліксіздігі-мұның бәрі қосымша тәуекелдер тудырады.

Көбінесе шаруа қожалықтарының инфекцияны анықтауға реакциясы экономикалық және ұйымдастырушылық факторларға байланысты қиын: жануарлардың иелері шығынға байланысты науқастарды союға асықпауы мүмкін.

2021-2025 жылдар аралығында бруцеллез бойынша эпизоотиялық жағдайды талдау Батыс Қазақстан облысы Жануарлар бруцеллезі бойынша эпизоотиялық жағдайдың жоғары қарқындылығы бар облыстардың қатарында екенін көрсетті. Бруцеллездің облыс аумағында барлық жерде таралуы тіркелген.

Кесте. 2021-2025 жж. Батыс Қазақстан облысының аудандары бойынша бруцеллезге зерттеу нәтижелері

№ р/с	Аудандардың атауы	2021 жыл			2022 жыл			2023 жыл			2024 жыл			2025 жыл		
		Зерт.	Анық.	аур. %.	Зерт	Анық.	аур %	Зерт	Анық.	аур %	Зерт	Анық.	аур %	Зерт	Анық.	аур%
1	Акжайық	117857	676	0,6	124626	421	0,3	255955	250	0,1	132845	675	0,5	160753	771	0,5
2	Бәйтерек	51149	555	1,1	46260	546	1,2	61311	115	0,2	46861	488	1,0	46517	601	1,3
3	Бөкей ордасы	83804	988	1,2	77500	503	0,7	106002	110	0,1	93400	618	0,7	89420	441	0,5
4	Бөрлі	34476	103	0,3	36422	130	0,4	37760	0	0	39200	159	0,4	39542	145	0,4
5	Жаңақала	67040	122	0,2	68440	273	0,4	171700	40	0,02	74906	310	0,4	74736	261	0,3
6	Жәнібек	54720	417	0,8	54660	250	0,5	86192	0	0	58500	316	0,5	58220	154	0,3
7	Казталов	105243	1007	1,0	102400	679	0,7	281080	2	0	104295	839	0,8	104213	512	0,5
8	Қаратөбе	41658	453	1,1	42632	270	0,6	90104	131	0,1	48706	393	0,8	53040	691	1,3
9	Сырым	61280	1029	1,7	59698	738	1,2	106250	30	0,03	62202	500	0,8	62244	622	1,0
10	Тасқала	34173	339	1,0	35419	250	0,7	80044	68	0,1	38449	270	0,7	46538	309	0,7
11	Теректі	62729	522	0,8	63566	744	1,2	89700	98	0,1	64550	868	1,3	65170	514	0,8
12	Шыңғырлау	49316	263	0,5	49200	172	0,3	60660	26	0,04	50300	196	0,4	51399	303	0,6
13	Орал к.	4266	16	0,4	4449	69	1,6	4050	22	0,5	3524	96	2,7	3525	111	3,1
	Барлығы	767711	6490	0,9	765272	5045	0,7	1430808	793	0,06	817738	5728	0,7	855316	5435	0,6

2021-2025 жылдары Батыс Қазақстан облысының аудандарында ауыл шаруашылығы жануарларының бруцеллезіне мониторинг жүргізу барысында алынған деректерді талдау аумақ бойынша да, бақылау жылдары бойынша да эпизоотиялық ахуалдың елеулі ауытқуларын көрсетті. Жалпы динамика аурудың анықталу деңгейінің біртіндеп төмендегенін көрсетеді: 2021 жылы 0,9% - дан 2025 жылы 0,6% - ға дейін, 2023 жылы 0,06% - ға дейін. Бұл кезең зерттеу көлемінің күрт өсуімен сипатталады (алдыңғы жылдармен салыстырғанда 1,8 еседен астам), бұл оң реакциялар үлесінің айқын төмендеуіне әкелді, бұл іріктеменің кеңеюіне немесе профилактикалық іс-шаралардың белсенді жүргізілуіне байланысты болуы мүмкін.

Зерттеулер саны 765 мың жануардан (2021-2022) 1,43 миллион жануарға дейін (2023 жыл, бұл үлгінің күрт өсуін көрсетеді. Бруцеллезді анықтау деңгейі 0,9% - дан (2021)

0,6% - ға (2025) дейін төмендеді, 2023 жылы 0,06% - дан төмен, бұл аурудың төмендеу тенденциясын көрсетеді. 2024-2025 жылдары көрсеткіш 0,6–0,7% деңгейінде тұрақталады.

Жалпы эпизоотиялық жағдай біртіндеп жақсарып келеді, бірақ жекелеген аудандарда тұрақсыз болып қалады.

Аумақтық бөліністе аудандар арасында айтарлықтай айырмашылық белгіленді. Сырым, Бәйтерек, Қаратөбе аудандары, сондай-ақ Орал қаласы барлық кезеңде жұқтыру деңгейі бойынша ең қолайсыз болып қала берді, онда көрсеткіштердің 0,4% - дан (2021) 3,1% - ға (2025) дейін тұрақты өсуі байқалды. Сырым ауданында тұрақты жоғары мәндер бар: 2021 жылы 1,7% - дан 2025 жылы 1,0% - ға дейін сырқаттанушылық деңгейі облыстағы ең жоғары көрсеткіштердің бірі болып қала береді. Бәйтерек ауданында айтарлықтай ауытқулар байқалады, бірақ көбінесе орташадан жоғары: сырқаттанушылықтың 1,1 - 1,3%. Ақжайық ауданында 2023 жылы сырқаттанушылықтың 0,1% төмендеу кезеңдері байқалады, бірақ кейін 2024 - 2025 жылдары 0,5%–ға дейін өсті. Қаратөбе ауданында 2021-2022 жылдары сырқаттанушылықтың 1,1 - 0,6% - ы байқалды, бірақ 2025 жылы 1,3% - ға дейін сыни секіріс болды. Орал қаласында нашарлаудың айқын үрдісі байқалады: 2021 жылы 0,4% - дан, 2022 жылы 1,6% - дан, 2024-2025 жылдары 2,7-3,1%. бұл облыс бойынша ең жоғары көрсеткіш.

Сырым, Бәйтерек, Қаратөбе және Орал қаласы эпизоотиялық «қауіп нүктелері» болып табылады. Оралдағы жағдай ерекше маңызды.

Мұндай өсу жануарлардың қозғалысын бақылаудың жеткіліксіздігін, ветеринариялық-санитариялық нормалардың бұзылуын немесе уақтылы алдын алу шараларының болмауын көрсетуі мүмкін.

Сонымен қатар, бірқатар аумақтар салыстырмалы түрде тұрақты және гүлденген жағдайды көрсетті. Оларға Бөрлі, Жаңақала, Жәнібек және Теректі аудандары жатады, онда анықтау көрсеткіштері бес жыл бойы 0-0,5% деңгейінде қалды, бұл жүргізілетін профилактикалық және эпизоотияға қарсы іс-шаралардың тиімділігін көрсетеді. Бірнеше аудандарда (Жәнібек, Қазталов, Жаңақала) 2023 жылы нөлдік немесе нөлге жақын мәндер тіркелген, бұл осы кезеңдегі қолайлы эпизоотиялық жағдайды растайды.

Деректер жиынтықта бруцеллездің таралуының төмендеуінің жалпы тенденциясына қарамастан, бірқатар аумақтар эпизоотиялық шиеленісті болып қала беретінін және ветеринариялық қадағалауды күшейтуді талап ететінін көрсетеді. Қосымша шаралар қажет:

- жануарларды ұстау және жылжыту жүйесіндегі бұзушылықтарды жою;
- диагностикалық зерттеулердің жиілігін арттыру;
- вакцинация мен профилактикалық емдеуді күшейту;
- халықты және жеке қосалқы шаруашылықтардың иелерін хабардар ету.

Кешенді тәсіл облыстың барлық аудандарында жұқтыру деңгейін төмендетуге және эпизоотиялық жағдайды тұрақтандыруға мүмкіндік береді.

Адамдар арасында сырқаттанушылықтың өсуі байқалады. 2023 жылы 9 адам ауырып, облыстың екі ауданында жағдай анықталды. Ошақтарды дезинфекциялау жүргізілді. 17 байланысқан адамды тексеру кезінде-нәтижелер теріс[10].

Зерттеу көрсеткендей, жалпы елдегі жағдай «тұрақты» болғанымен, тәуекелі жоғары «ошақтар» өңірлері бар, ал Батыс Қазақстан облысы - солардың бірі.

Осылайша, Батыс Қазақстан облысында жағдай назар аударуды талап етеді: мониторинг, қатаң бақылау, алдын алу шаралары және тәуекел бойынша сараланған аймақтарға бөлу қажет.

Алдын алу және бақылаудың негізгі шаралары:

1. Нормативтер бойынша 12 айдан асқан жануарлар басын екі рет (көктемде және күзде) серологиялық бақылау: реакцияға түсушілерді анықтау - оқшаулау, диагнозды нақтылау.

2. Бруцеллезге оң әсер ететін жануарларды санитариялық сою нұсқама берілгеннен кейін күнтізбелік 15 күннен аспайтын мерзімде.

3. Үй-жайларды, қоқыстарды дезинфекциялау, жемді жинау, түсік тастаған ұрықтарды, секрецияларды жою/кәдеге жарату.

4. Жануарлардың қозғалысын бақылау: қолайсыз пункттерден жануарларды тиісті тексерусіз әкелуге және әкетуге тыйым салу.

5. Жануарларды сәйкестендіру, малды тіркеу және есепке алу бақылау үшін маңызды база болып табылады.

6. Жануарлар иелерін оқыту: берілу жолдары, адамдар үшін қауіптер, ветеринариялық санитариялық ережелерді сақтау қажеттілігі туралы хабардар ету.

Батыс Қазақстан облысында жұқтыру дәрежесі (жоғары/орташа/төмен) бойынша аумақтарды аймақтарға бөлуді пайдалану және аймаққа байланысты шараларды саралау қажет.

Ірі мал табындары бар, маусымдық жайылымдар, ірі және ұсақ малдардың аралас табындары пайдаланылатын тәуекел деңгейі жоғары шаруашылықтарды қадағалауды күшейту қажет.

Иелерінің мотивациясын арттыру үшін ауру жануарларды сою үшін өтемақы төлеуге, профилактикалық бағдарламаларды ынталандыруға болады. Ерте анықтау мен алдын алуға баса назар аударатын отырып, ветеринарлық қызмет пен ауылшаруашылық кәсіпорындарының бірлескен жұмысы да маңызды. Зертханалық базаны жақсарту және жануарлардың бруцеллезін диагностикалаудың заманауи әдістерін енгізу қажет.

Адамға берілудің алдын алу үшін белгісіз немесе қолайсыз шаруашылықтардан шикі сүт пен сүт өнімдерін тұтынбаңыз.

Жануарлармен жұмыс кезінде қорғаныс құралдарын (қолғап, арнайы киім) қолданыңыз, дезинфекция жасаңыз.

Қорытынды. Батыс Қазақстан облысының өңірінде бруцеллез бойынша эпизоотиялық жағдай күрделі болып қалуда: бақылау шараларына қарамастан, жұқтыру қаупі жоғары және жануарлардың болуы сақталып отыр. Инфекцияны анықтау, сенімді есепке алу, уақтылы сою, дезинфекция, жануарлардың қозғалысын шектеу және сараланған аймақтарға бөлу Жұмыстың негізгі бағыттары болып табылады.

Тиімділікті арттыру үшін ветеринариялық қызметтер мен шаруашылықтар арасындағы өзара іс-қимылды нығайту, халық пен мал шаруашылығы қызметкерлерінің хабардарлығын арттыру, Нормативтік құқықтық және материалдық-техникалық базаны жақсарту қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Иванов Н. П. Жануарлардың бруцеллезі және онымен күресу шаралары. - Алматы: Атамура, 2007. - 610 б.

2. Базарбаев М. Жануарлардың бруцеллезі (эпизоотология, диагностика және профилактика) / Тен В. Б., Қанатбаев С. Г. – Қарағанды, 2018, - 461 б.

3. Уміт, Дж. Берги бактерияларының детерминанты / Н. Крига, П. Снита - М.: Элем, 1997. –Б.81-143.

4. Дахук, Аль С. Генетикалық гомологты түрдің түрішілік биоалуантүрлілігі *Brucella microti* / Э. Хофер, Х. Томасо, Г.Верньо, Ле П. Флеш, А. Клокерт. Қосымша. Қоршаған орта. Микробиол. – 2012. - 78 Том. – Б.1534-1543.

5. Ашетов И. К., Ешмұхаметов А. Е., Ашетова И. Н. 2007-2012 жылдардағы ҚР-дағы ІҚМ бруцеллезі бойынша эпизоотиялық ахуалды мониторингілеу және талдау. - Алматы. - Б.79-86.
6. Иванов Н. П., Тургенбаев К.А. Жануарлардың жұқпалы аурулары. Жалпы эпизоотология. - Алматы: Нұр-Баспа, 2013. - Т.1.
7. Касенова С.Ж., Алиева Ж. К. Қазақстан Республикасындағы бруцеллез бойынша эпизоотиялық жағдайдың қазіргі жағдайы // БҚАТУ зооветеринариясының хабаршысы. – 2023. – № 3(36). - Б. 61-66. <https://ojs.wkau.kz/index.php/gbj/article/view/1582>.
8. Бруцеллез Қостанай облысында қайтадан тіркелді [Электрондық ресурс] // Sputnik Қазақстан. – 23.10.2024. <https://ru.sputnik.kz/20241023/brutsellez-kostanayskaia-oblast-48036247.html>.
9. Қостанай облысында бруцеллез: карантин енгізілді [Электрондық ресурс] // TaspNews.kz. – 2025. <https://taspnews.kz/novosti-kazakhstan/brutsellez-snova-zafiksirovan-v-kostanayskoj-oblasti-767614926027>.
10. БҚО-да тоғыз адам бруцеллезбен ауырды [Электрондық ресурс] // 24.kz - Қазақстанның Ұлттық телеарнасы. – 2023. <https://24.kz/ru/news/social/595426-devyat-chelovek-zarazilis-brutselljozom-v-zko>

REFERENCES

1. Ivanov, N. P. Zhanuarlardyn brutsellezi zhane onymen kuresu sharalary. [Brucellosis of animals and measures to combat it]. Almaty: Atamura, (2007): 610 b. – (In Kaz)
2. Bazarbayev, M., Ten, V. B., Kanatbayev, S. G. Zhanuarlardyn brutsellezi (epizootologiya, diagnostika zhane profilaktika). [Animal brucellosis (epizootiology, diagnostics and prevention)]. Karagandy, (2018): 461 b. – (In Kaz)
3. Umit, J., Kriga, N., Snita, P. Bergi bakteriyalarynyn determinanty. [Bergey's Manual of Determinative Bacteriology]. M.: Alem, (1997): 81-143 b. – (In Kaz)
4. Dahuk, Al S., Hofer, E., Tomaso, H., Vergno, G., Le, P., Flesh, A., Klokert, A. Genetikalyk gomologty turdin turishilik bioaluanturliligini Brucella microti. [Intraspecific biodiversity of the genetically homologous species Brucella microti]. Kosymsha. Korshagan orta. Mikrobiol. (2012): 78 Tom, 1534-1543 b.
5. Ashetov, I. K., Eshmukhametov, A. E., Ashetova, I. N. 2007-2012 zhyldardagy KR-dagy IKM brutsellezi boyinsha epizootiyalyk akhualdy monitoringileu zhane taldau. [Monitoring and analysis of the epizootic situation of bovine brucellosis in the Republic of Kazakhstan in 2007-2012]. Almaty: (2012): 79-86 b. – (In Kaz)
6. Ivanov, N. P., Turgenbayev, K. A. Zhanuarlardyn zhukpaly aurulary. Zhalpy epizootologiya. [Infectious diseases of animals. General epizootiology]. Almaty: Nur-Baspa, (2013): T.1. – (In Kaz)
7. Kasenova, S. Zh., Aliyeva, Zh. K. Kazakstan Respublikasyndagy brutsellez boyinsha epizootiyalyk zhagdaidyn kazirgi zhagdayi. [The current state of the epizootic situation of brucellosis in the Republic of Kazakhstan]. BKATU zooveterinariyasynyn khabarshysy. (2023): № 3(36), 61-66 b. – (In Kaz)
8. Brutsellez Kostanai oblysynda kaitadan tirkeldi. Sputnik Kazakhstan. // [Brucellosis registered again in Kostanay region]. (2024). – (In Kaz)
9. Kostanai oblysynda brutsellez: karantin engizildi. TaspNews.kz. // [Brucellosis in Kostanay region: quarantine introduced]. (2025). – (In Kaz)
10. BKO-da togyz adam brutsellezben aurydy. 24.kz. // [Nine people fell ill with brucellosis in WKR]. (2023). – (In Kaz)